

Apelacja ze strony obrońcy węzła małżeńskiego we współczesnym zreformowanym procesie małżeńskim¹

Kanoniczny proces małżeński ma wydobyć prawdę dotyczącą zaskarżonego małżeństwa². Musi on zostać przeprowadzony bardzo dokładnie, zgodnie z obowiązującym formalnym kanonicznym prawem procesowym; ponadto dostosowanie do konkretnego przypadku materialnego kanonicznego prawa małżeńskiego winno być zgodne z poprawnym jego stosowaniem, to znaczy winno być zgodne z poprawną interpretacją właściwej małżeńskiej normy kanonicznej. Mówiąc jeszcze inaczej, konkretna interpretacja procesowa materialnego prawa małżeńskiego winna pozostawać w zgodzie z magisterium rotalnym biskupów rzymskich, w szczególności z tym pokodeksowym, czyli po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, oraz orzecznictwem Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej³.

Wymienione dwa obszary – niewątpliwie ważne oraz formalnie różne – kanonicznego orzekania na temat nieważności zaskarżonego małżeństwa mogą stanowić przedmiot ewentualnej apelacji ze strony obrońcy węzła małżeńskiego, przy czym w sytuacji poważnego naruszenia samej struktury współczesnego kanonicznego procesu małżeńskiego, w szczególności jego elementów najistotniejszych, będzie on także mógł złożyć skargę o nieważność wyroku, zwłaszcza kiedy uzna, że wydany wyrok jest dotknięty wadą nieważności nieusuwalnej⁴.

¹ Referat wygłoszony 23 kwietnia 2018 roku w Przemyślu podczas sesji zorganizowanej przez oficjała przemyskiego ks. dra Józefa Bara dla pracowników sądów kościelnych metropolii przemyskiej.

² Zob. A. Catta, *Giusto processo e verità della decisione nel diritto canonico*, Roma 2017.

³ Zob. Z. Orłowska, *Sądowa ochrona nierozzerwalności małżeństwa w alokucjach Jana Pawła II do Trybunału Roty Rzymskiej*, Rzeszów 2015.

⁴ KPK, kan. 1620–1621. Zob. T. Rozkrut, *Nieważność procesu małżeńskiego ob ius defensionis denegatum – KPK, kan. 1620, n. 7 (DC, art. 270, n. 7)*, w: VII. Ogólnopolskie Forum Sądowe: *Kano-*

Obrońca węzła małżeńskiego swoje zadania wypełnia w trzech współczesnych formach procesu małżeńskiego, to znaczy w procesie zwykłym (czyli praktycznie w tym najczęściej występującym), w procesie biskupim (który będąc nową formą orzekania nieważności małżeństwa, winien być otoczony szczególną troską w przedmiocie poprawności jego zastosowania oraz sposobu wyrokowania, tym bardziej że *in casu* orzeka biskup diecezjalny, a papież Franciszek dokonał sukcesywnych ważnych „wyjaśnień prawnych”, gdy idzie o „proces biskupi”⁵) oraz w procesie dokumentalnym⁶.

Reforma procesowa papieża Franciszka z roku 2015, w szczególności kiedy analizujemy problematykę apelacji ze strony obrońcy węzła małżeńskiego, sugeruje dwa zagadnienie. Po pierwsze, czy pierwszy wyrok pozytywny w procesie zwykłym jest na tyle sprawiedliwie orzeczony oraz należycie uzasadniony w wydanym wyroku, aby zgodnie ze wspomnianą reformą mógł zostać uznany za wykonalny, oraz w szczególności – po drugie – czy zaistniały warunki dla przeprowadzenia procesu skróconego *coram episcopo*, sukcesywnie czy został on poprawnie przeprowadzony, gdy idzie o jego elementy zasadnicze, oraz także czy zredagowany wyrok spełnia wymogi dotyczące uzasadnienia pozytywnego orzeczenia.

niczny proces małżeński dziesięć lat po opublikowaniu „Dignitas connubii”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 8–9 czerwca 2015 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2016, s. 67–82.

5 Zob. Przemówienie papieża Franciszka z 25 listopada 2017 roku: *Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti al corso promosso dal Tribunale della Rota Romana*, http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/november/documents/papa-francesco_20171125_corso-rotaromana.html (31.03.2018). Warto także przywołać najnowszą instrukcję Kongregacji Wychowania Katolickiego na temat nauczania prawa kanonicznego w kontekście reformy procesowej (z 29 kwietnia 2018 roku), która bardzo jasno stwierdza: „Należy wymienić osoby, które bezpośrednio lub pośrednio są zaangażowane w sprawy sądownictwa kościelnego, na różnych poziomach aktywności powiązanych z procesami kanonicznymi dotyczącymi orzekania nieważności małżeństwa: **biskup**, dla którego kan. 378, § 1, n. 5 wymaga «doktoratu lub przynajmniej licencjatu z Pisma Świętego, teologii lub prawa kanonicznego, uzyskanego w instytucie studiów wyższych, zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską, lub prawdziwej biegłości w tych dyscyplinach». A zatem wykonywanie urzędu sędziego w *processus brevior* wymaga od biskupa diecezjalnego rzeczywistej znajomości materialnego prawa małżeńskiego oraz procesowego: roztropność powinna zatroszczyć się o zagwarantowanie, aby niektórzy uczestnicy *processus brevior* posiadali stopień akademicki licencjata w prawie kanonicznym”. *Congregazione per l’Educazione Cattolica* (degli Istituti di Studi), *Istruzione, Gli studi di Diritto Canonico alla luce della riforma del processo matrimoniale* (Kongregacja Edukacji Katolickiej (Instytucji Studiów Wyższych), *Instrukcja, Studia prawa kanonicznego w świetle reformy procesu małżeńskiego*), s. 3.

6 Zob. G. P. Montini, *Il difensore del vincolo e l’obbligo dell’appello*, „Periodica” 106 (2017), s. 301–339; T. Rozkrut, *Apelacja w kanonicznym procesie małżeńskim według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, „Scripturae Lumen” 8 (2016), s. 415–431.

Wydaje się, że to „uproszczone” współczesne orzekanie nieważności małżeństwa, w szczególności poprzez zrezygnowanie z konieczności drugiego zgodnego pozytywnego wyroku celem uzyskania „wolności kanonicznej” dla celebrowania małżeństwa w Kościele, oraz przez możliwość zastosowania procesu *coram episcopo*, dynamizuje posługę obrońcy węzła małżeńskiego, która winna być na odpowiednim poziomie merytorycznym, czyli niewątpliwie bardzo kompetentna oraz jak najbardziej kompletna. Można zatem powiedzieć w skrócie, że współczesne uproszczenie procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa waloryzuje kościelną posługę obrońcy węzła małżeńskiego.

1. Aspekt doktrynalno-historyczny oraz prawny urzędu obrońcy węzła małżeńskiego oraz apelacji z jego strony

Wprowadzenie urzędu obrońcy węzła małżeńskiego przez papieża Benedykta XIV konstytucją *Dei miseratione* (3 XI 1741) wynikało z praktycznej troski o należytą ochronę w kanonicznym procesie nierozzerwalności instytucji małżeństwa. Powodem ustanowienia tego urzędu stały się nadużycia, jakie miały miejsce w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, także w praktyce sądów kościelnych w Polsce. Według prawa papieskiego obrońca węzła małżeńskiego miał zawsze obowiązek złożenia apelacji od pierwszego pozytywnego wyroku i miał również prerogatywę, jednak nie obowiązek, złożenia apelacji do trzeciej instancji, jeśli w sumieniu uważał dwie zgodne pozytywne sentencje za niesprawiedliwe⁷.

Sukcesywnie w Kodeksie pio-benedyktyńskim z roku 1917 ustawodawca powszechny wprowadził, a właściwie powtórzył, istniejący obowiązek apelacji ze strony obrońcy węzła małżeńskiego po pierwszym wyroku pozytywnym⁸; co więcej taka apelacja byłaby także nadal możliwa *post secundam sententiam, quae matrimonii*

7 A. Wójcik, *Rola aktywności obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, w: I. Ogólnopolskie Forum Sądowe, *Urzędy sądowe – władza i służba*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11–12 października 2004 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 89n.

8 „A prima sententia, quae matrimonii nullitatem declaraverit, vinculi defensor, intra legitimum tempus, ad superius tribunal provocare debet; et si negligat officium suum implere, compellatur auctoritate iudicis”, CIC 1917, can. 1986.

*nullitatem confirmaverit*⁹. Ponadto gdyby obrońca węzła małżeńskiego nie złożył apelacji w ustawowym terminie po wydanym pierwszym wyroku pozytywnym, to wówczas do wykonania tego obowiązku winien go przynaglić przewodniczący trybunału zgodnie z postanowieniem instrukcji *Provida Mater* (1936)¹⁰.

Z okresu przedkodeksowego warto przywołać rotalną alokucję Jana Pawła II z 1982 roku, w której przypomniał, że natura ludzka wskutek grzechu pierworodnego została zraniona; niemniej jednak została ona uzdrowiona przez Zbawiciela¹¹. W tym kontekście trzeba docenić coraz bardziej rosnącą odpowiedzialność obrońcy węzła małżeńskiego: jego zadaniem nie jest – przypomniał Jan Paweł II – ustalenie za każdą cenę rzeczywistości nieistniejącej ani też przeciwstawianie się w każdy sposób umotywowanej decyzji; winien on, według wypowiedzi papieża Piusa XII do Świętej Roty Rzymskiej z 1944 roku, przedstawiać swoje uwagi *pro vinculo, salva semper veritate*. Przy czym błędem byłoby uważać obrońcę węzła małżeńskiego w procesie za osobę o mniejszym znaczeniu, co niestety niekiedy się zdarza¹².

Posoborowy Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku, ustalając normy o urzędzie obrońcy węzła małżeńskiego oraz obowiązku apelacji z jego strony, przyjął stanowisko złagodzone w relacji do kodeksu z 1917 roku. W kan. 1432 KPK czytamy, że „dla spraw, w których chodzi o nieważność świąteń albo o nieważność lub rozwiązanie małżeństwa, należy ustanowić w diecezji obrońcę węzła, którego obowiązkiem jest proponować i przedstawić wszystko, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności lub rozwiązaniu”. Spoczywa na nim zatem konkretny obowiązek obrony nierozzerwalności małżeństwa, który naturalnie związany jest z możliwością złożenia apelacji, a jego obecność w procesie jest obowiązkowa, co jeszcze precyzyjniej, gdy idzie o procesową funkcję obrońcy węzła małżeńskiego, zostało zapisane w instrukcji procesowej *Dignitas connubii* w art. 56 § 3: „Na każdym stopniu procesu ma on obowiązek przedkładać wszelkiego rodzaju dowody, sprzeczwy i zarzuty, które, zachowując prawdę, przyczyniają się do obrony węzła”.

9 „Post secundam sententiam, quae matrimonii nullitatem confirmaverit, si defensor vinculi in gradu appellationis pro sua conscientia non crediderit esse appellandum, ius coniugibus est, decem diebus a sententiae denuntiatione elapsis, novas nuptias contrahendi”, CIC, can. 1987.

10 „Defensor autem vinculi a prima sententia, matrimonii nullitatem declarante, ad superius tribunal provocare tenetur intra legitimum tempus; quod si facere negligat, auctoritate praesidis compellendus est (cfr. can. 1986)”, *Provida Mater*, art. 212 § 2.

11 *Ad Sacrae Romanae Rotae Tribunalis Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos coram admissos*, „Acta Apostolicae Sedis” 74 (1982) 452, nr 8.

12 *Ad Sacrae Romanae Rotae Tribunalis Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos coram admissos*, dz. cyt., s. 453, nr 9.

W tym kontekście trzeba przywołać rotalne przemówienia Jana Pawła II wygłoszone trzydzieści lat temu, w którym nawiązał do problematyki udziału biegłego w procesach małżeńskich z tytułu niezdolności psychicznej, podjętej już w przemówieniu do Trybunału Roty Rzymskiej w 1987 roku, aczkolwiek właśnie w aspekcie zadań obrońcy węzła małżeńskiego¹³.

2. Rotalne magisterium Jana Pawła z 1988 roku na temat zadań obrońcy węzła małżeńskiego

Odwołując się do przemówienia do Świętej Roty Rzymskiej, wygłoszonego przez swojego poprzednika Piusa XII w 1944 roku, papież Jan Paweł II wskazał, że zadaniem obrońcy węzła małżeńskiego jest współpraca w szukaniu prawdy obiektywnej na temat nieważności (lub też ważności) małżeństwa w konkretnych przypadkach. Jan Paweł II przypomniał zaraz bardzo ważną zasadę dotyczącą procesowej misji obrońcy węzła małżeńskiego, stwierdzając, iż nie należy do zadań obrońcy rozważanie argumentów za lub przeciw i wypowiedanie się na temat meritum sprawy; ponadto cytując ponownie Piusa XII, przypomniał, że obrońca węzła małżeńskiego nie powinien konstruować obrony sztucznej, nie troszcząc się przy tym o to, czy jego uwagi mają poważny fundament¹⁴.

Odwołując się z kolei do promulgowanego przez siebie Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, Jan Paweł II zacytował kan. 1432, który mówiąc na temat roli obrońcy węzła, postanawia, że jego „obowiązkiem jest proponować i przedstawiać wszystko, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności”. Ponadto w kontekście zadań obrońcy węzła małżeńskiego przypomniał, że małżeństwo jako dobro publiczne Kościoła cieszy się przywilejem prawa (*gaudet favore iuris*), zgodnie z normą kan. 1060, co powoduje, że rola obrońcy węzła małżeńskiego jest nie do zastąpienia i ma duże znaczenie; jego nieobecność w procesie małżeńskim, zgodnie z postanowieniem kan. 1433, powoduje nieważność akt¹⁵.

¹³ Zob. T. Rozkrut, *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej*, Tarnów 2003, s. 188–130 („Kontrola opinii biegłego przez obrońcę węzła małżeńskiego”).

¹⁴ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, „Acta Apostolicae Sedis” 80 (1988), s. 1179, nr 2.

¹⁵ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1179, nr 2.

Nawiązując natomiast do swojego przemówienia do Roty Rzymskiej z 1982 roku, Jan Paweł II wskazał, że w ostatnich czasach pojawiają się tendencje, które chciałyby zreorganizować rolę obrońcy węzła małżeńskiego, co w konsekwencji mogłoby doprowadzić do powstania poważnych szkód w prawidłowym administrowaniu sprawiedliwości w Kościele. Dlatego też papież zaznaczył, że czuje się w obowiązku przypomnieć, iż obrońca węzła zgodnie z normą kan. 1432 jest zobowiązany (*tenetur*) do poważnego wypełniania swojej funkcji procesowej¹⁶.

Na początku kolejnego punktu swojego wystąpienia papież Jan Paweł II jasno zaznaczył, że konieczność wiernego wykonywania zadania procesowego przez obrońcę węzła małżeńskiego nabiera specjalnego znaczenia w procesach małżeńskich z tytułu niezdolności psychicznej małżonków. Nie wchodząc w szczegóły tego fragmentu alokucji, dobrze będzie zaznaczyć, że uwagi przedstawione przez biskupa rzymskiego znalazły się w praktycznych artykułach instrukcji procesowej *Dignitas connubii* z roku 2005. Niemniej jednak Jan Paweł II bardzo jasno wskazał, że pragnie ograniczyć swoją wypowiedź do dwóch elementów, na które obrońca węzła małżeńskiego musi zwrócić szczególną uwagę: chodzi tutaj o poprawną wizję normalności osoby zawierającej małżeństwo i konkluzji kanonicznych wynikających z obecności manifestowanych psychopatologii¹⁷. Jak zaznaczył w dalszej części przywołanej alokucji rotalnej, trzeba mieć świadomość, że jedynie formy bardziej poważnych psychopatologii są w stanie dotknąć wolności osoby oraz że koncepcje psychologiczne nie zawsze odpowiadają koncepcjom kanonicznym. Dlatego fundamentalne znaczenie ma to, że wyodrębnienie form bardziej poważnych patologii oraz ich odróżnienie od tych lekkich jest osiągalne w oparciu o pewną metodę naukową oraz że kategorie należące do psychiatrii lub psychologii nie mogą być automatycznie przekładane na teren prawa kanonicznego bez koniecznych adaptacji, które muszą z kolei uwzględnić specyficzne kompetencje każdej z wymienionych dyscyplin naukowych¹⁸.

Mówiąc w tym kontekście o roli obrońcy węzła małżeńskiego w procesach z tytułu niezdolności psychicznej, papież przypomniał, że jest on wezwany do tego, aby czynił stałe odniesienie do stosownej antropologicznej wizji normalności

¹⁶ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1179, nr 2.

¹⁷ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1180, nr 3.

¹⁸ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1182, nr 6.

w celu skonfrontowania z nią wyników dostarczonej opinii biegłego. Konkretnie jego zadaniem jest wskazanie sędziemu ewentualnych zauważonych błędów, przede wszystkim w przechodzeniu od kategorii psychologicznych i psychiatrycznych do kanonicznych. W ten sposób sprawi, że napięcia i trudności związane z wyborem i realizowaniem ideałów małżeńskich nie będą wiązane ze znakami poważnej patologii; że wymiar podświadomości normalnego życia psychicznego nie będzie interpretowany jako uwarunkowanie, które odbierze zasadniczą wolność osoby; że w końcu każda forma niezadowolenia albo nieprzystosowania w okresie własnej formacji ludzkiej nie będzie rozumiana jako faktor, który na pewno zniszczy także zdolność wybierania i realizowania przedmiotu zgody małżeńskiej¹⁹.

Ponadto obrońca węzła małżeńskiego winien zwracać uwagę, czy jako wystarczające dla uzasadnienia diagnozy nie zostały zaakceptowane opinie naukowo niepewne albo zawężone jedynie do poszukiwania znaków nienormalnych, bez należytej analizy egzystencjalnej kontrahenta w jego wymiarze integralnym²⁰. Jan Paweł II zaznaczył, że powyższe wskazania są ważne również w wypadku, w którym podświadomość albo przeszłość byłyby prezentowane jako faktory, które nie tylko wpływają na świadome życie osoby, ale ją determinują, jednocześnie tłumiąc zdolność wolnego decydowania²¹.

Jan Paweł II zaznaczył, że obrońca węzła małżeńskiego w wykonywaniu swojego zadania winien dostosować swoje postępowanie do różnych faz (etapów) procesu. Jego obowiązkiem jest przede wszystkim, w interesie prawdy obiektywnej, troszczyć się o to, aby pytania kierowane do biegłego były sformułowane w sposób jasny i dotyczyły analizowanej sprawy, tak aby została zachowana jego kompetencja, oraz aby nie oczekiwano od biegłego odpowiedzi w materii kanonicznej. Sukcesywnie w fazie rozstrzygającej obrońca węzła małżeńskiego musi umieć poprawnie ocenić opinie, o ile są niekorzystne dla węzła, i wskazać w porę sędziemu ryzyko ich niepoprawnej interpretacji, korzystając przy tym również z prawa do repliki, na którą zezwala mu kodeks w kan. 1603 § 3, czy też sukcesywnej apelacji, przede

¹⁹ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1183n, nr 10.

²⁰ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1184, nr 11.

²¹ *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1184, nr 11.

wszystkim wówczas kiedy dostrzeże braki w dowodach, na których wyrok się opiera, albo też w ich ocenie²².

W trzynastym punkcie swojego wystąpienia rotalnego z roku 1988 papież Jan Paweł II wskazał, że szczególna współpraca obrońcy węzła małżeńskiego w dynamice procesowej czyni z niego niezastąpionego operatora w celu uniknięcia pomyłek w wydawaniu wyroku, specjalnie tam gdzie współczesna kultura przeważa nad troską o zachowanie węzła małżeńskiego²³.

Podsumowując to przemówienie papieża Jana Pawła II do Roty Rzymskiej, warto zwrócić uwagę, że jest ono ważnym i autentycznym komentarzem do roli obrońcy węzła małżeńskiego; szczególnie we współczesnych procesach małżeńskich, w których najczęściej są proponowane tytuły nieważności zawarte w kan. 1095²⁴. Przemówienie to zawiera cenne – przede wszystkim z praktycznego punktu widzenia – wskazówki do wykonywania przez obrońcę zadania we wspomnianych procesach²⁵. Ponadto przypomina ono, że obrońca węzła małżeńskiego ma swoją konkretną funkcję w procesie małżeńskim, przede wszystkim w relacji do prawdy obiektywnej, której to funkcji nie można ani pomijać, ani lekceważyć. Można zatem powiedzieć, że w relacji do opinii biegłego Jan Paweł II wskazuje na kontrolną funkcję obrońcy węzła małżeńskiego, który podobnie jak sędzia kościelny ma ją zweryfikować w konkretnym procesie małżeńskim, wraz z prawem (a w niektórych wypadkach nawet obowiązkiem) wniesienia apelacji.

Jan Paweł II przypomniał ponadto, że jedynie antropologia chrześcijańska jest podstawą dla kanonicznego rozumienia niezdolności konsensualnej, o której we wspomnianym już kan. 1095. mówi, że w procesie małżeńskim musi być kompleksowe spojrzenie na zachowania obwinianego małżonka, nie można określać jego niezdolności natury psychicznej jedynie na podstawie wybranych form jego

22 *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1184, nr 12.

23 *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1185, nr 13.

24 Zob. E. Belenchon, *La prueba pericial en los procesos de nulidad de matrimonio*. Especial estudio de la jurisprudencia del Tribunal de la Sagra Rota Romana, Ediciones Universidad de Navarra, S. A., Pamplona 1982; E. Colagiovanni, *Rilevanza giuridica dei test psicodiagnostici nelle cause matrimoniali*, „Monitor Ecclesiasticus” 94 (1991), s. 505–517; W. Krupa, *Zasady opracowywania opinii biegłego psychologa w sprawach o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 1 (1996), s. 137–142.

25 Zob. G. Versaldi, *Animadversiones quaedam relate ad allocutionem Ioannis Pauli II ad Romanam Rotam diei 25 ianuarii 1988*, „Periodica” 68 (1989), s. 243–260.

zachowania, ponieważ w takim wypadku nie mielibyśmy do czynienia z oceną kompletną; jedynie ocena kompletna ma wartość procesową (dowodową)²⁶.

3. Praktyczne wskazówki instrukcji procesowej *Dignitas connubii* o urzędzie obrońcy węzła małżeńskiego oraz obowiązku apelacji w procesie małżeńskim

Instrukcja procesowa Stolicy Apostolskiej *Dignitas connubii* (2005) w art. 56 przypomina, że w sprawach o nieważność małżeństwa obecność obrońcy węzła jest obowiązkowa i dlatego powinien on działać zgodnie z prawem już od początku i sukcesywnie w czasie trwania procesu; ponadto, zgodnie z kodeksową normą kan. 1432, na każdym stopniu procesu ma on obowiązek przedkładać wszelkiego rodzaju dowody, sprzeciwy i zarzuty, które zachowując prawdę, przyczyniają się do obrony węzła²⁷. W szczególności w sprawach z tytułu niezdolności, o których mowa w kan. 1095, ma obowiązek czuwać, aby biegłemu przedstawiono kwestie rzeczywiście dotyczące sprawy i niewykraczające poza jego kompetencje; aby opinie biegłego opierały się na zasadach antropologii chrześcijańskiej i były sporządzane zgodnie z metodami naukowymi, wskazując sędziemu wszystko, co w nich znalazł dla obrony węzła małżeńskiego; w przypadku wyroku stwierdzającego nieważność, w sądzie apelacyjnym ma obowiązek jasno zaznaczyć, jeśli jakiś argument przeciwny węzłowi, zawarty w opinii biegłego, nie został przez sędziów należycie rozważony (według ówczesnego prawa procesowego w wypadku wyroku pozytywnego wyrok, który po raz pierwszy orzekł nieważność małżeństwa, należało przesłać do sądu apelacyjnego²⁸).

Ponadto instrukcja Stolicy Apostolskiej przypomina, że obrońca węzła małżeńskiego nie może nigdy działać na rzecz nieważności małżeństwa; jeśli w jakimś szczególnym przypadku nie ma nic racjonalnego do zaproponowania lub przed-

²⁶ Zob. J. T. Martín de Agar, *L'incapacità consensuale nei recenti discorsi del romano Pontefice alla Rota Romana*, „Ius Ecclesiae” 1 (1989) 2, s. 395-422.

²⁷ „Jeżeli wymagany jest udział obrońcy węzła lub rzecznika sprawiedliwości, pominięcie ich wezwania powoduje nieważność akt, chyba że sami, chociaż nie wezwani, faktycznie byli obecni, albo przynajmniej przed wyrokiem, przejrawszy akta, mieli możliwość wypełnić swoje zadanie (por. kan. 1433)”, Papińska Rada dla Tekstów Prawnych, Instrukcja procesowa *Dignitas Connubii* [dalej: DC], art. 60.

²⁸ KPK, kan. 1682 § 2.

łożenia przeciw nieważności małżeństwa, może zdać się na sprawiedliwości sądu. Natomiast na stopniu apelacyjnym, oceniwszy starannie wszystkie akta, chociaż może odnieść się do uwag na korzyść wężła wyrażonych w pierwszej instancji, zawsze powinien przedstawić własne uwagi, zwłaszcza jeśli miało miejsce uzupełnienie instrukcji sprawy²⁹.

W nowym kan. 1680 § 1 czytamy, że „stronie, która uważa się za pokrzywdzoną, jak również rzecznikowi sprawiedliwości oraz obrońcy wężła przysługuje prawo wniesienia skargi o nieważność wyroku lub apelacji od tego wyroku zgodnie z kan. 1619–1640³⁰. W przytoczonej normie jest mowa o prawie, a nie o obowiązku,

29 „W sprawach o nieważność małżeństwa obecność obrońcy wężła jest zawsze konieczna. § 2. Powinien on działać zgodnie z prawem już od początku i w czasie trwania procesu. § 3. Na każdym stopniu procesu ma on obowiązek przedkładać wszelkiego rodzaju dowody, sprzeciwy i zarzuty, które, zachowując prawdę, przyczyniają się do obrony wężła (por. kan. 1432). § 4. W sprawach z tytułu niezdolności, o których w kan. 1095, ma obowiązek czuwać, aby biegłemu przedstawiono kwestie rzeczywiste dotyczące sprawy i niewykraczające poza jego kompetencje; aby opinie biegłego opierały się na zasadach antropologii chrześcijańskiej i były sporządzane zgodnie z metodami naukowymi, wskazując sędziemu wszystko, co w nich znalazł dla obrony wężła małżeńskiego; w przypadku wyroku stwierdzającego nieważność, w sądzie apelacyjnym ma obowiązek jasno zaznaczyć, jeśli jakiś argument przeciwny wężłowi, zawarty w opinii biegłego, nie został przez sędziów należycie rozważony. § 5. Nie może nigdy działać na rzecz nieważności małżeństwa; jeśli w jakimś szczególnym przypadku nie ma nic racjonalnego do zaproponowania lub przedłożenia przeciw nieważności małżeństwa, może zdać się na sprawiedliwości sądu. § 6. Na stopniu apelacyjnym, oceniwszy starannie wszystkie akta, chociaż może odnieść się do uwag na korzyść wężła wyrażonych w pierwszej instancji, zawsze jednak powinien przedstawić własne uwagi, zwłaszcza jeśli miało miejsce uzupełnienie instrukcji sprawy”, DC, art. 56, § 1–6.

30 „Prawo do apelacji przysługuje stronom w procesie, tzn. stronom prywatnym i obrońcy wężła, jak również promotorowi sprawiedliwości, jeśli był stroną powodową. Pomimo tego, że sformułowanie tekstowe kan. 1680 § 1 mogłoby być odczytane znacznie szerzej gdy idzie o promotora sprawiedliwości, to jednak analiza tekstu nie pozwala na przyjęcie zmiany normatywy w tej materii. Gdy idzie o obrońcę wężła małżeńskiego, chodzi oczywiście o obrońcę wężła tego sądu, który wydał wyrok afirmatywny. Jedynie gdy temu obrońcy nie został ogłoszony wyrok i sprawa została przesłana do sądu wyższej instancji na skutek apelacji strony prywatnej, wówczas prawo do apelacji przysługuje obrońcy wężła sądu apelacyjnego. W przypadku dwóch apelacji, z których **jedna jest skierowana do lokalnego sądu apelacyjnego, a druga do Roty Rzymskiej**, sprawa winna być oczywiście przesłana do Roty, o ile lokalny trybunał apelacyjny nie dokonał już cytacji (por. kann. 1632 § 2 i 1415). Jednak możliwość zastosowania prewencji jest bardzo ograniczona, jako że jej przesłanką konieczną jest godziwe przesłanie akt ze strony sądu pierwszej instancji. Wiadomo, że ewentualne kwestie *de iure appellandi* winny być rozpatrzone *expeditissime* przez trybunał apelacyjny (kan. 1631). Jeśli w danej kwestii są zaangażowane dwa trybunały apelacyjne, podjęcie decyzji należy do sądu wyższego stopnia, z reguły do Roty Rzymskiej”. G. Erlebach, *Niektóre aspekty apelacji w procesie zwyczajnym o nieważność małżeństwa w świetle motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus* (w przygotowaniu do druku).

niemniej jednak to, co zostało zapisane w instrukcji procesowej *Dignitas connubii*, nie zostało formalnie zmienione³¹.

Sukcesywnie nowy kan. 1680 § 2 KPK/MIDI, który mówi na temat wyznaczenia obrońcy węzła małżeńskiego po wniesieniu apelacji (należy rozumieć po wyroku pozytywnym, tak jak to interpretuje audytor rotalny Grzegorz Erlebach: „Istnieją jednak podstawy do tego, by twierdzić, że to ostatnie stwierdzenie, odnośnie do znaczenia integralnego i bezpośredniego kann. 1628–1638 w procesie o nieważność małżeństwa w myśl dyspozycji pozytywnej kan. 1680 § 1, jest ograniczone do samych tylko wyroków wydanych *pro matrimonii nullitate*. Twierdzenie, że chodzi tu tylko o wyroki afirmatywne, z wykluczeniem wyroków negatywnych, jest uzasadnione przez szereg argumentów wynikających z samego motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*”³²), kiedy trybunał apelacyjny – zgodnie z nową normą procesową – najpierw musi ocenić, czy „apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę”; czyli kiedy zgodnie z normą kan. 1680 § 2 będzie prowadzone postępowanie wstępne w przedmiocie stosowności wniesionej apelacji. W tym nowym kanonie mamy jasno wskazane, że „strony [a więc także obrońca węzła małżeńskiego – wynika to jednoznacznie z kan. 1434 (DC, art. 59³³)] winny zostać wezwane do przedłożenia uwag w określonym terminie”, stąd też w przedmiocie wniesionej apelacji winien wypowiedzieć się jednoznacznie obrońca węzła małżeńskiego trybunału apelacyjnego. Jeżeli uznaje ją za uzasadnioną, to wówczas sąd

³¹ „Można zaobserwować jednak pewną nowość. O ile normy specjalne dotyczące procesu o nieważność małżeństwa w Kodeksie z 1983 r. nie stanowiły wprost niczego o prawie do apelacji, o tyle nowy kan. 1680 § 1 stawia wyraźnie następującą zasadę: «Stronie, która uważa się za pokrzywdzoną, jak również rzecznikowi sprawiedliwości oraz obrońcy węzła przysługuje prawo wniesienia skargi o nieważność wyroku lub apelacji od tego wyroku zgodnie z kan. 1619–1640». Ten nowy kanon zawiera zatem odniesienie bezpośrednie do kanonów o apelacji w zwyczajnym procesie spornym, tekstualnie do kann. 1628–1640, które zdają się obowiązywać nie tylko **bezpośrednio** – na mocy samego kan. 1680 § 1, bez udziału ogólnej normy odwoławczej (kan. 1691 § 3) – ale również **integralnie**”. G. Erlebach, *Niektóre aspekty apelacji w procesie zwyczajnym o nieważność małżeństwa w świetle motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, dz. cyt.

³² G. Erlebach, *Niektóre aspekty apelacji w procesie zwyczajnym o nieważność małżeństwa w świetle motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, dz. cyt.

³³ „Jeśli prawo nie zastrzega wyraźnie inaczej: 1° ilekroć ustawa nakazuje, aby sędzia wysłuchał stron albo jednej z nich, należy również wysłuchać obrońcy węzła i rzecznika sprawiedliwości, jeżeli występują w procesie; 2° ilekroć wymagany jest udział strony, aby sędzia mógł coś zdecydować, udział obrońcy węzła lub rzecznika sprawiedliwości, jeśli występują w sprawie, ma takie samo znaczenie (por. kan. 1434)”, DC, art. 59.

powinien to bardzo poważnie rozważyć³⁴. Warto także podkreślić, że obowiązuje nadal kan. 1636 § 2, który ustala, że w wypadku wniesienia apelacji przez obrońcę wężła to sukcesywnie zrzeczenie się apelacji może nastąpić ze strony obrońcy wężła trybunału apelacyjnego.

Powracając do instrukcji procesowej, trzeba wskazać, że jej art. 279 § 1³⁵, w szczególności zaś art. 279 § 2 – owszem, jest to norma, która nie ma źródła kodeksowego, ale niewątpliwie ma swoje źródło w magisterium rotalnym biskupów rzymskich – mówi jednoznacznie: „obrońca wężła jest zobowiązany z urzędu wnieść apelację, jeśli uważa za niewystarczająco umotywowany wyrok, który po raz pierwszy stwierdza nieważność małżeństwa”.

W wyniku reformy papieża Franciszka z 2015 roku nowy kan. 1679 stanowi, że „wyrok stwierdzający po raz pierwszy nieważność małżeństwa po upływie terminów ustalonych w kan. 1630–1633 staje się wykonalny”³⁶. Erlebach praktycznie komentuje: „bezpośrednie odniesienie do norm o apelacji w przypadku wyroków stwierdzających nieważność małżeństwa (kan. 1679–1680 § 1) pociąga za sobą integralne zastosowanie charakteru peremptoryjnego terminu dla apelacji i jej poparcia. Jest ono jednocześnie ściśle związane z jedną z głównych nowości wprowadzonych przez motu proprio *Mitis Iudex*, mianowicie ze zniesieniem wymogu podwójnego wyroku afirmatywnego dla zawarcia nowego małżeństwa. W ten sposób już pierwszy wyrok *pro matrimonii nullitate*, jeśli nie został zaapelowa-

34 Zob. G. P. Montini, „*Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat*” (*cann. 1680 §2 e 1687 §4 MIDI*): *alcune considerazioni*, „Periodica” 105 (2016), s. 663–699.

35 „Strona, która czuje się pokrzywdzona wyrokiem, a także rzecznik sprawiedliwości i obrońca wężła w sprawach, w których wymagana jest ich obecność, mają prawo apelować od wyroku do wyższego sędziego, z zachowaniem przepisu art. 280 (por. kan. 1628)”, DC, art. 279 § 1.

36 Z praktycznego punktu widzenia trzeba zwrócić uwagę na kan. 1630 § 1, który postanawia, że „apelację należy zgłosić sędziemu, który wydał wyrok, w zawitym terminie piętnastu dni użytecznych od wiadomości o ogłoszeniu wyroku”. Po tym terminie apelacja nie powinna już być przyjmowana, tylko zgodnie z nowym prawem winien zostać wydany dekret w przedmiocie wykonalności wyroku (zob. KPK/MIDI, kan. 1682 § 1–2). Ponadto „apelację należy poprzeć u sędziego, do którego jest kierowana, w ciągu miesiąca od jej zgłoszenia, chyba że sędzia, od którego się apeluje, udzielił stronie dłuższego terminu do jej poparcia”. W praktyce można apelację zgłaszać wraz z jej umotywowaniem, to znaczy obrońca czyta uzasadnienie, rodzą mu się poważne wątpliwości i praktycznie będzie, jak wnieść apelację umotywowaną i nie będzie musiał więcej do tej sprawy już wracać i rozciągać w czasie swoich zadań i wątpliwości. Innym konkretnym zagadnieniem będzie postanowienie, do którego sądu kościelnego skierować apelację; czy do lokalnego trybunału apelacyjnego, czy może do Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej? Zob. DC, art. 283 § 1–4.

ny w przewidzianym czasie, podlega wykonaniu i tym samym nie może być już przyjęta apelacja spóźniona³⁷.

4. Partykularny wymiar zadań obrońcy węzła małżeńskiego w „procesie biskupim”

Niewątpliwie delikatną kwestią jest występowanie obrońcy węzła małżeńskiego w *processus brevior*, w którym jedynym sędzią jest biskup diecezjalny. Stąd też jego krytyczne uwagi, które mogą przybrać formę apelacji bądź nawet skargi o nieważność wydanego wyroku, wymagają właściwego przemyślenia, zapewne niekiedy także jego osobistej odwagi; przede wszystkim jednak winny być docenione oraz poprawnie rozważone przez partykularny autorytet Kościoła.

Mówiąc na temat procesu małżeńskiego skróconego przed biskupem, należałoby wyróżnić następujące obszary dla ewentualnych działań obrońcy węzła małżeńskiego:

1. **Skierowanie sprawy na drogę procesu skróconego.** Może się zdarzyć, zapewne rzadko, że wikariusz sądowy kieruje sprawę dotyczącą orzeczenia nieważności małżeństwa na drogę procesu biskupiego (nowe prawo procesowe stanowi: „po wysłuchaniu obrońcy węzła winien swoim dekretem określić formułę wątpliwości oraz zdecydować, czy sprawa ma być rozpatrywana w procesie zwykłym, czy w procesie skróconym, według kan. 1683–1687. Dekret ten winien być natychmiast notyfikowany stronom oraz obrońcy węzła³⁸), w sytuacji kiedy strony o to nie proszą w sposób wyraźny (np. wnosi o taki proces tylko jedna strona procesowa³⁹) lub brak jest już na początku procesu wyraźnej oczywistości nieważności małżeństwa („w którym skarga o nieważność małżeństwa jest poparta szczególnie oczywistymi argumentami⁴⁰), czyli istotnego drugiego warunku dla tej formy procesu, a sama

37 G. Erlebach, *Niektóre aspekty apelacji w procesie zwyczajnym o nieważność małżeństwa w świetle motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, dz. cyt.

38 KPK/MIDI, kan. 1676 § 2.

39 Zob. G. P. Montini, *L'accordo dei coniugi quale presupposto del processus matrimonialis brevior (can. 1683, 1° MIDI)*, „Periodica” 105 (2016), s. 395–415.

40 Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015, s. 13.

sprawa wymaga pogłębionej instrukcji dowodowej, np. z udziałem biegłego i przeprowadzeniem przez niego specjalnego badania oraz oceny materiału dowodowego (analogiczna uwaga będzie także dotyczyła zastosowania procesu dokumentalnego, którego wymogi określa kan. 1688 KPK/MIDI)⁴¹. W takiej sytuacji obrońca węzła małżeńskiego winien zdecydowanie interweniować poprzez rekurs, najlepiej do trybunału apelacyjnego lub metropolity, celem zmiany wyznaczonego sposobu postępowania na proces zwykły. Ponadto należy pamiętać, iż w wypadku *sede vacante* wyrok w procesie biskupim nie może być wydany, czyli sprawa albo czeka na nowego biskupa diecezjalnego, albo zostaje skierowana na drogę procesu zwykłego: „Nel processo brevior sono richieste, *ad validitatem*, due condizioni inscindibili: *l'episcopato e l'essere capo di una comunità diocesana di fedeli* (cfr can 381 § 2). Se manca una delle due condizioni il processo brevior non può aver luogo. L'istanza deve essere giudicata con il processo ordinario” – wyjaśnił papież Franciszek 25 listopada 2017 roku⁴².

2. **Ocena poprawnego przeprowadzenia instrukcji dowodowej.** Prawodawca kościelny wymaga zebrania dowodów „podczas jednego posiedzenia”⁴³. Ma to być zatem zebranie bardzo konkretnych oraz przekonujących dowodów procesowych w perspektywie wytworzenia u wyrokującego biskupa diecezjalnego pewności moralnej, a nie np. przeprowadzenie dyskusji – na zasadzie „okrągłego stołu” – na temat nieważności zaskarżonego małżeństwa z uczestnikami tego specyficznego postępowania procesowego.

3. **Przedstawienie uwag na korzyść węzła małżeńskiego.** Obrońca węzła małżeńskiego jest zobowiązany w takim procesie przedstawić swoje uwagi obrończe na korzyść węzła. Wydaje się, że w wypadku podniesionych bardzo ważnych argumentów biskup diecezjalny nie powinien wyrokować pozytywnie, bo być może takie *animadversiones* obrońcy węzła małżeńskiego zapowiadają rychłą apelację; ewentualnie biskup mógłby postanowić o uzupełnieniu zebranych dowodów, gdy-

⁴¹ „Proces pozwala biskupowi diecezjalnemu na wydanie wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa w sprawach, w których występują następujące dwie przesłanki: 1° jeśli prośba jest przedstawiona przez oboje **małżonków** lub przez jednego z nich za zgodą drugiego; 2° jeśli okoliczności dotyczące rzeczy i osób, poparte świadectwami lub dokumentami, wskazują na **oczywistą nieważność**”, Tribunale Apostolico della Rota Romana, *Sussidio applicativo del Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*, Città del Vaticano, gennaio 2016, s. 32.

⁴² http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/november/documents/papa-francesco_20171125_corso-rotaromana.html (31.03.2018).

⁴³ KPK/MIDI, kan. 1686.

by intuicyjnie widział rysującą się możliwość pozytywnego wyrokowania. W tym wypadku na pewno przydatne byłoby praktyczne doświadczenie sędziowskie biskupa, a przede wszystkim solidnie przeprowadzona konsultacja z instruktorem oraz asesorem.

4. Konsultacja biskupa diecezjalnego z instruktorem oraz asesorem.

Obrońca węzła małżeńskiego winien mieć pewność, że taka konsultacja faktycznie została przeprowadzona; w wypadku jej braku winien zaskarżyć nieważność wyroku wydanego przez biskupa diecezjalnego, który postąpiłby niezgodnie z normą kan. 127 § 2⁴⁴.

5. **Analiza oraz ocena wyroku pozytywnego.** Niewątpliwie uzasadnienie wydanego przez biskupa diecezjalnego wyroku winno być wzorcowe, aby nie rzucało cienia wątpliwości na przeprowadzony proces oraz na nabycie przez wyrokującego biskupa pewności moralnej, o której czytamy w kan. 1608, oraz jednocześnie nie stanowiło – nad podstawie art. 279 § 2 DC – fundamentu dla obrońcy węzła małżeńskiego do złożenia apelacji.

Konkluzja W kontekście rozważanego argumentu, wprowadzić na końcu, niemniej jednak dobrze będzie powiedzieć parę słów na temat samej apelacji, co należy przez nią rozumieć w procesie kanonicznym? Syntetycznie: strona, która czuje się pokrzywdzona wyrokiem, ma prawo do apelacji, czyli odwołania się od trybunału niższego, który wydał wyrok, do trybunału wyższego⁴⁵. Kanoniczny system sądowy uznaje bowiem prawo do odwołania się do decyzji wyższego trybunału w terminie ustalonym przez ustawodawcę powszechnego; zapewniając tym samym nową decyzję w tym samym przedmiocie, zgodnie z długą tradycją prawną Kościoła, która to apelacja jest powiązana naturalnym prawem do obrony⁴⁶.

W podsumowaniu warto także zacytować inny, bardzo praktyczny wywód Erlebacha dotyczący stosowania apelacji *in genere*:

Z punktu widzenia dynamiki procesowej duże znaczenie posiada aktywność sądu, który wydał wyrok, tak, by strony prywatne i publiczne miały możliwość wykonywania prawa do apelacji, jeśli uznają to za stosowne. W przypadku wniesionej apelacji tenże sąd winien poprawnie zawiadywać tym nowym

44 Zob. M. J. Arroba Conde, *Il processo più breve davanti al vescovo*, w: *Pastorale giudiziaria e prassi processuale nelle cause di nullità del matrimonio*, a cura di M. J. A. Conde i C. IZZI, Milano 2017, s. 158.

45 F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. 3, Opole 1958, s. 268.

46 J. Llobell, *Questioni circa l'appello e il giudicato nel nuovo processo matrimoniale. (Con brevi considerazioni sul „Tavolo di lavoro” per l'Italia)*, „Ephemerides Iuris Canonici” 56 (2016), s. 421n.

etapem procesu, zwłaszcza jeśli apelacje są skierowane do dwóch różnych trybunałów. Wypada więc skupić tu uwagę na poszczególnych krokach procesowych, uwzględniając aspekty o istotniejszym znaczeniu. Fundamentalne znaczenie ma poprawna notyfikacja wyroku wszystkim zainteresowanym osobom; w przeciwnym wypadku – w zależności od wagi naruszenia tego wymogu – mógłby nie zacząć biec termin do złożenia apelacji z wszystkimi tego konsekwencjami. W szczególności notyfikacja egzemplarza wyroku winna być dokonana wszystkim stronom prywatnym i publicznym. Istotny jest nie tylko sam fakt powiadomienia, ale sąd winien mieć również pewność co do tego, w którym dniu nastąpiła ta notyfikacja w odniesieniu do poszczególnych osób; ślad tego winien pozostać w aktach sprawy. Według tekstu kodeksowego termin do złożenia apelacji zaczyna biec „od wiadomości o ogłoszeniu wyroku” (kan. 1630 § 1). Zazwyczaj ten termin rozpoczyna się od następnego dnia po otrzymaniu egzemplarza wyroku albo po właściwej notyfikacji samej tylko części rozstrzygającej. Natomiast zakomunikowanie stronom, które aktywnie uczestniczyły w procesie, samej tylko wiadomości o części rozstrzygającej wyroku wraz z informacją, że tekst integralny wyroku jest do wglądu w kancelarii sądu albo że można poprosić o wydanie egzemplarza wyroku, należy traktować jako powiadomienie dokonane *praeter legem* i, za wyjątkiem sytuacji szczególnych, nie spełnia wymogów, o których w kan. 1615. [...] W przypadku apelacji wniesionej przez jedną lub więcej stron, zasadniczo wszystkie strony winny zostać poinformowane o tym fakcie oraz powinno się im wyraźnie wskazać, do którego trybunału apelacyjnego zostaną przesłane akta sprawy, tak by mogły w sposób właściwy dokonać poparcia apelacji⁴⁷.

Aktualnie, w wyniku reformy procesowej dokonanej przez papieża Franciszka wielu autorów podkreśla odpowiedzialność obrońcy węzła małżeńskiego za współczesny kanoniczny proces małżeński, w szczególności w relacji do przedstawianej przez niego apelacji⁴⁸. Mówiąc jeszcze inaczej – zachowuje wciąż aktualność magisterium rotalne Jana Pawła II z roku 1988 – o tym, że obrońca węzła małżeńskiego

⁴⁷ G. Erlebach, *Niektóre aspekty apelacji w procesie zwyczajnym o nieważność małżeństwa w świetle motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, dz. cyt.

⁴⁸ G. P. Montini, „*Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat*” (cann. 1680 §2 e 1687 §4 MIDI): *alcune considerazioni*, dz. cyt., s. 693.

winien dostosować swoje działania do różnych etapów procesu małżeńskiego⁴⁹; wypada dodać: także do różnych jego współczesnych form.

SUMMARY

Appeal by the protector of marital node in the modern reformed matrimonial process

The canonical marital process is intended to extract truth concerning the contested marriage. It must be conducted very carefully, in accordance with the formal canonical process law in force. Furthermore, adaptation to a specific case of the material canon law of marriage should be compliant with its proper application. The two mentioned areas, that differ from the formal point of view, can constitute a subject of a possible appeal by the protector of marital node. Wherein, in the situation of a gross breach of the modern canonical matrimonial process itself, the protector of marital node will be allowed to submit a complaint seeking nullity of the judgement. The protector of marital node fulfils his tasks in three present forms of the matrimonial process, it means in the ordinary process (thus, practically in the one that takes place most frequently), the bishop's process (that, being a new form of adjudication should be specially taken care of when it comes to the correctness of its application and method of adjudication) and the documentary process. In particular, when analysing the problem of appeal by the protector of marital node, the Pope Francis's reform of the year 2015 suggests two questions. Firstly, is the first positive judgement made in the ordinary process adjudicated and justified fairly enough in the issued judgement to, in accordance with the mentioned reform, be acknowledged as an enforceable. And especially, have there successively occurred conditions for conducting the *coram episcopo* shortened process, was it conducted in a correct manner when it comes to its fundamental elements, and also whether the formulated judgement complies with the requirements of a justified positive ruling. At present, as the result of the process reform performed by Pope Francis, a significant number of authors highlights the responsibility of the protector of marital node as a present canonical marital process, especially in relation to the appeal presented by him. Rephrasing this – *rota magisterium* of John Paul II of 1988 is still current. It states that the protector of marital node should

49 *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, dz. cyt., s. 1184, nr 12.

adjust his activities to the various stages of the marital process—it should be added—that also to its various present forms.

Keywords: marriage, inseparability, defence, law, Pope Francis' process reform

Apelacja ze strony obrońcy węzła małżeńskiego we współczesnym zreformowanym procesie małżeńskim

Kanoniczny proces małżeński ma wydobyć prawdę dotyczącą zaskarżonego małżeństwa. Musi on zostać przeprowadzony bardzo dokładnie, zgodnie z obowiązującym formalnym kanonicznym prawem procesowym; ponadto dostosowanie do konkretnego przypadku materialnego kanonicznego prawa małżeńskiego winno być zgodne z poprawnym jego stosowaniem. Wymienione dwa obszary, formalnie różne, kanonicznego orzekania na temat nieważności zaskarżonego małżeństwa, mogą stanowić przedmiot ewentualnej apelacji ze strony obrońcy węzła małżeńskiego, przy czym w sytuacji poważnego naruszenia samej struktury współczesnego kanonicznego procesu małżeńskiego, będzie on także mógł złożyć skargę o nieważność wyroku. Obrońca węzła małżeńskiego swoje zadania wypełnia w trzech współczesnych formach procesu małżeńskiego, to znaczy w procesie zwykłym (czyli praktycznie w tym najczęściej występującym), w procesie biskupim (który będąc nową formą orzekania nieważności małżeństwa, winien być otoczony szczególną troską w przedmiocie poprawności jego zastosowania oraz sposobu wyrokowania) oraz w procesie dokumentalnym. Reforma procesowa papieża Franciszka z roku 2015, w szczególności – kiedy analizujemy problematykę apelacji ze strony obrońcy węzła małżeńskiego – sugeruje dwa zagadnienia. Po pierwsze, czy pierwszy wyrok pozytywny w procesie zwykłym jest na tyle sprawiedliwie orzeczony oraz należycie uzasadniony w wydanym wyroku, aby zgodnie ze wspomnianą reformą mógł zostać uznany za wykonalny, oraz w szczególności – po drugie – czy zaistniały warunki dla przeprowadzenia procesu skróconego *coram episcopo*, sukcesywnie czy został on poprawnie przeprowadzony, gdy idzie o jego elementy zasadnicze, oraz także czy zredagowany wyrok spełnia wymogi dotyczące uzasadnienia pozytywnego orzeczenia. Aktualnie, w wyniku reformy procesowej dokonanej przez papieża Franciszka, wielu autorów podkreśla odpowiedzialność obrońcy węzła małżeńskiego za współczesny kanoniczny proces małżeński, w szczególności w relacji do przedstawianej przez niego apelacji. Mówiąc jeszcze inaczej – zachowuje wciąż aktualność magisterium rotalne Jana Pawła II z roku 1988 – o tym, że obrońca węzła małżeńskiego winien dostosować swoje działania do różnych etapów procesu małżeńskiego; wypada dodać: także do różnych jego współczesnych form.

Słowa kluczowe: małżeństwo, nierozzerwalność, obrona, prawo, reforma procesowa papieża Franciszka

BIBLIOGRAFIA

Źródła

1. Jan Paweł II, *Ad Sacrae Romanae Rotae Tribunalis Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos coram admissos*, „Acta Apostolicae Sedis” 74 (1982), s. 449–454.
2. Jan Paweł II, *Ad Romanae Rotae Auditores simul cum officialibus et advocatis coram admissos, anno forensi ineunte*, „Acta Apostolicae Sedis” 80 (1988), s. 1178–1185.
3. *Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti al corso promosso dal Tribunale della Rota Romana* (http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/november/documents/papa-francesco_20171125_corso-rotaromana.html (31.03.2018)).
4. Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.
5. Tribunale Apostolico della Rota Romana, *Sussidio applicativo del Motu pr. Mitis Iudex Dominus Iesus*, Città del Vaticano, gennaio 2016.

Literatura

6. Arroba Conde M. J., *Il processo più breve davanti al vescovo*, w: *Pastorale giudiziaria e prassi processuale nelle cause di nullità del matrimonio*, a cura di M. J. A. Conde, C. Izzi, Milano 2017, s. 137–165.
7. Bączkowicz F., *Prawo kanoniczne*, t. 3, Opole 1958.
8. Belenchon E., *La prueba pericial en los procesos de nulidad de matrimonio*. Especial estudio de la jurisprudencia del Tribunal de la Sagra Rota Romana, Ediciones Universidad de Navarra, S. A., Pamplona 1982.
9. Catta A., *Giusto processo e verità della decisione nel diritto canonico*, Roma 2017.
10. Colagiovanni E., *Rilevanza giuridica dei test psicodiagnostici nelle cause matrimoniali*, „Monitor Ecclesiasticus” 94 (1991), s. 505–517.
11. Krupa W., *Zasady opracowywania opinii biegłego psychologa w sprawach o nieważność małżeństwa*, „Ius Matrimoniale” 1 (1996), s. 137–142.
12. Llobell J., *Questioni circa l'appello e il giudicato nel nuovo processo matrimoniale. (Con brevi considerazioni sul „Tavolo di lavoro” per l'Italia)*, „Ephemerides Iuris Canonici” 56 (2016), s. 405–448.
13. Martín de Agar J. T., *L'incapacità consensuale nei recenti discorsi del romano Pontefice alla Rota Romana*, „Ius Ecclesiae” 1 (1989) 2, s. 395–422.

14. Montini G. P., *Il difensore del vincolo e l'obbligo dell'appello*, „Periodica” 106 (2017), s. 301–339.
15. Montini G. P., *L'accordo dei coniugi quale presupposto del processus matrimonialis brevior (can. 1683, 1° MIDI)*, „Periodica” 105 (2016), s. 395–415.
16. Montini G. P., *«Si appellatio mere dilatoria evidenter appareat» (cann. 1680 §2 e 1687 §4 MIDI): alcune considerazioni*, „Periodica” 105 (2016), s. 663–699.
17. Orłowska Z., *Sądowa ochrona nierozzerwalności małżeństwa w alokacjach Jana Pawła II do Trybunału Roty Rzymskiej*, Rzeszów 2015.
18. Rozkrut T., *Apelacja w kanonicznym procesie małżeńskim według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, „Scripturae Lumen” 8 (2016), s. 415–431.
19. Rozkrut T., *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej*, Tarnów 2003.
20. Rozkrut T., *Nieważność procesu małżeńskiego ob ius defensionis denegatum – КРК, kan. 1620, n. 7 (DC, art. 270, n. 7)*, w: VII. Ogólnopolskie Forum Sądowe, *Kanoniczny proces małżeński dziesięć lat po opublikowaniu „Dignitas connubii”*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 8–9 czerwca 2015 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2016, s. 67–82.
21. Versaldi G., *Animadversiones quaedam relate ad allocutionem Ioannis Pauli II ad Romanam Rotam diei 25 ianuarii 1988*, „Periodica” 68 (1989), s. 243–260.
22. Wójcik A., *Rola aktywności obrońcy węzła małżeńskiego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, w: I. Ogólnopolskie Forum Sądowe, *Urzędy sądowe – władza i służba*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11–12 października 2004 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 89–99.